

Samiske barnehagers historie i Norge

Marianne Helene Storjord

Innledning

Tema for denne artikkelen er samiske barnehagers historie. Jeg har satt fokus på de samiske barnehagene i et samfunnsperspektiv der jeg relaterer disse institusjonene i forhold til utviklingen i det norske og det samiske samfunnet. De samiske barnehagers historie vil knyttes til en problemstilling om tospråklighet og et tokulturelt perspektiv. Ut fra en pedagogisk innfallsvinkel vil språk og kultur, både i tradisjonell og moderne sammenheng, ha betydning for de samiske barns oppvekst, og blir på en slik måte ledetråder i den historiske fremstillingen. For meg ble det interessant å stille spørsmål om hvilken rolle *barnehagen* har hatt som institusjon i det samiske samfunn, og hvem som sto bak opprettelsen av de samiske barnehagene. Var det et krav fra samfunnet, fra foreldre eller andre, og hvilke intensjoner lå bak opprettelsen? Gjennom en historisk forskningsmetode har jeg foretatt både kvalitative og kvantitative undersøkelser i seks kommuner: Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Tana og Nesseby, alle i Finnmark og Kåfjord i Troms.¹

I det samiske samfunn hadde foreldrene i tidligere tider ansvar for barnetilsynet mens det offentlige etter hvert har tatt over i større grad i dag. Barnehagen har med dette gjort sitt inntog også i det samiske samfunn. Barnehagene i det samiske samfunn har sitt utspring fra den norske barnehagetradisjonen. Hvordan barnehagen som norsk institusjon skulle tilpasse seg det samiske samfunn, har i løpet av årene skapt mange debatter blant

¹ Artikkelen bygger på min hovedfagsoppgave i førskolepedagogikk ferdigstilt ved NTNU, våren 2000.

fagpersoner, politikere, foreldre og andre. Debattene har blant annet handlet om hvordan det pedagogiske og innholdsmessige aspektet ved de samiske barnehagene skulle være. I hvor stor grad skulle man gjenspeile den norske og den samiske kultur og hvilket språk (norsk eller samisk) skulle være barnehagens driftsspråk?

Historien har mange eksempler på hvordan norske myndigheter gjennom lover og bestemmelser har utsatt den samiske befolkning for for-norskning og assimilering. Storsamfunnets politikk har hatt en hegemonisk posisjon i forhold til det ”samiske”, noe som for eksempel har blitt veldig tydelig gjennom måten en har organisert den samiske barnehagen på. Hvis en aksepterer at ”det norske” og ”det samiske” representerer to ulike tradisjoner, er det ”den norske” som med sine målsettinger og arbeidsmåter har fått dominere den samiske barnehagen. For samiske barn betyr dette at de må forholde seg til begge tradisjonene.

Det samiske samfunn og kultur

Kulturbegrepet er et diffust syndrombegrep på lik linje med hverdagsliv ifølge Gullestad (1989). I antropologien finnes det mye kunnskap om kulturforskjeller. Det tverrkulturelle perspektivet har gitt grunnlag for respekt og forståelse for forskjellighetene i kulturer. Kulturel relativisme betyr i en mild beskrivende form (Spiro 1986, hentet fra Gullestad 1989) at ethvert kulturtrekk blir sett på i en sammenheng. Kultur kan sees på som et menneskets ønske om å skape mening og integrasjon (Gullestad 1989). Hva disse kulturtrekkene eller meningene er, kan være vanskelig å finne og å sette ord på. En vid forståelse av kultur er at begrepet innbefatter all sosial handling, ikke bare kulturlivet som en sektor i samfunnet eller en livsform, men også handlingsskjemaer, dvs. ideer, verdinormer, symboler og tanke-mønstre (Gullestad 1989).

Hva *samisk* kultur egentlig er, kan ikke besvares ut fra en bestemt målestokk. Hva samene i dag identifiserer seg med, er det lite oppmerksomhet rundt. Det som finnes igjen av den tradisjonelle samiske kulturen, har ikke lenger den samme plass i menneskenes hverdagsliv som det en gang hadde. Dette gjelder imidlertid en hvilken som helst kultur, for alle folkeslag har vært utsatt for påvirkninger fra andre. Kultur er noe mer enn museumssamlinger av kulturelementer. Gjenstander er objekter, og de alene kan ikke fortelle oss hvilke forestillinger og verdier som er knyttet opp mot disse. Folk som bruker gjenstander, er en del av en kontekst, der betydningen av

gjenstandene går ut over det vi kan forstå ved å se de løsrevet fra sammenhengen. En joik² kan være vanskelig å forstå dersom en ikke kjenner til personen det joikes om, og i hvilken anledning joiken fremføres i. Hvilken betydning kofta har for brukeren, kan ikke forstås, uten at vi forstår den betydningen brukeren selv legger i den. Med dette nærmer vi oss kulturbegrepet fra en annen kant enn det som brukes som betegnelse for en samling objekter (Erke & Høgmo 1986).

Kultur består av ting og mening sett i sammenheng. Det er kulturbærerene selv, de som bruker tingene og behersker det språket som er nødvendig for å kommunisere om tingene som definerer sin kultur gjennom sin virksomhet. Andre vil alltid være utenforstående, selv om det finnes grader av forståelse og evne til innlevelse også hos dem (ibid.:21).

Det sosiale liv eller sosial interaksjon i samisk-norske bosetninger kan forstås dit hen at det er organisert i tre sfærer med utgangspunkt i Eidheims analyse (Erke & Høgmo 1989:72): a) en interetnisk sfære, b) en samisk, lukket sfære og c) en norsk, lukket sfære.

I flerkulturelle kontekster kan sfærebegrepet være et utgangspunkt for å vise hva samiske barn har å forholde seg til. Disse sfærene har hver sin kode, sine livstema, vurderinger og sine personssammensetninger. Dette vil si at mennesker som lever i slike kontekster pendler kontinuerlig mellom to sett av rollesystemer både sosialt og mentalt. Rollesystemer, som danner basis for ulike selvpplevelser, vil igjen danne basis for den enkeltes identitet. Barn må lære seg å leve i en slik verden. De innlemmes i en verden av signifikante andre, og vokser opp i et samfunn de gradvis forventes å mestre (Erke & Høgmo 1986).

Identitet kan defineres, ifølge Gullestad (1989), som de deler av personers selvbilde som ønskes bekreftet av andre.

Sosial identitet er møtepunktet mellom kulturen og selvet: Kulturen manifesterer seg i karakteristiske handlingsskjemaer, holdninger, vaner, kort sagt de mønstre som beskriver en persons erfaringer og som tillater ham/henne å formulerer seg som et selv. Det er på denne måten et gjensidig påvirkningsforhold mellom

² Joik er et samisk musikalsk uttrykk.

selvet og det sosiokulturelle systemet via identitetsutspill (Gullestad 1989:104).

Samiske barn vil måtte forholde seg til ulike ”sfærer”, både en norsk og en samisk, og i begge disse kontekster vil en få ulike bekreftelser. Dersom et samebarn blir plassert i en norsk barnehage, vil det kunne ha vanskeligheter med å forholde seg til en hverdag som kanskje har andre verdier og meninger enn dets eget hjemmemiljø. Språket vil spille en sentral rolle, og vi vet at samiske skolebarn ble presset til å snakke norsk på skolen helt frem til 70-tallet. Tendensene har også vist seg i barnehagesammenheng.

Trekk ved samfunnsutviklingen

For å kunne forstå samfunnsutviklingen i det samiske samfunnet, blir det viktig først å trekke inn elementære trekk i det norske samfunn. Sysselsettingen i stat og kommune økte i takt med flytting og endringer i bosettingsmønster og med reformer i skole og helsestell. På 60- og 70-tallet skjedde det en utdanningseksplasjon med blant annet niårig enhetsskole, utbygging av gymnas og yrkesskoler, universitet og distriktshøgskoler. Norge utviklet seg til å bli et rikt moderne samfunn som førte til urbanisering og sentralisering. Bygde- og bysamfunnets arbeidsliv og levemåte ble mer utjevnet. I 1970 bodde to tredjedeler av befolkningen i byer og tettsteder, en økning på 1 million fra 1950.

Familiestrukturene endret seg, og det ble mer vanlig for gifte kvinner å gå ut i arbeidslivet. Husmortida nærmet seg slutten, og barnetallet gikk nedover blant annet som følge av nye prevensjonsmidler. Flere barn ble født utenfor ekteskap og skilsmissene økte. Den raske veksten førte til verdikonflikter og sterke motsetninger i form av protester og opprør fra studenter, kvinner, ungdom, utkant og bygder. Innvandringen til Norge økte, og det ble mer vanlig å se mennesker av annen rase, hudfarge og språk. Fordommene kom til syne, og små rasistiske grupper ble etablert (Furre 1991). Fra 1960 fikk man en blomstrende interesse for daginstitusjonene blant annet som en følge av at samfunnet trengte arbeidskraft og mødrene trengte avlastning i det daglige arbeidet med barna. I 1962 ble daginstitusjoner debattert i Stortinget som egen sak for første gang (Korsvold 1998).

På 80-tallet ble det færre industriarbeidere og bønder, tertiærsektoren dominerte og urbaniseringen fortsatte. Det var kamp om arbeidsplassene, et økende forbruk av uføretrygd, sosialhjelp og arbeidsledighetstrygd. For

det flertallet som var i fast arbeid var åttiårene en velstandsperiode. Skilsmisene økte stadig, og tallet på enslige i storbyene nærmet seg 40 %. Kriminaliteten økte. Det samme gjaldt alkohol- og narkotikaforbruk, selvmord og omsorgssvikt for barn. Kvinnene fikk etter hvert en sterkere plass i samfunnet på 80-tallet både i rikspolitikken og i arbeidslivet. Det ble opprettet flere barnehageplasser og i 1980 hadde 21 % av alle barn under syv år barnehageplass. Tallet endret seg til 34 % på slutten av perioden (Furre 1991).

Teknologien endret seg så raskt på 1990-tallet at omstillingsevne og fleksibilitet var viktigere enn ”yrkeserfaring.” Holdningene endret seg, og fedre brukte nå mer tid på barn og hjem enn noen gang. Yrkesaktiviteten blant kvinner fortsatte på nittitallet og i 1996 var 80 % av gifte kvinner yrkesaktive mot 9 % i slutten av sekstitallet (Furre 1999).

Samfunnsutviklingen i storsamfunnet førte også til store endringer i det samiske samfunn. Organisasjonsvirksomheten for samene fikk en fornyet styrke etter annen verdenskrig. Samiske politikere i 1950-årene så det som en nødvendighet å orientere seg utad, både i Norden og også i internasjonal sammenheng. Etablering av ulike organisasjoner var betydningsfull, og blant annet spilte Norske Samers Riksforbund (NSR) en sentral rolle i barnehagedebatten.

I 1979 vedtok Stortinget med stort flertall å bygge ut Alta/Kautokeinovassdraget. Demonstranter prøvde å stoppe maskinene da utbyggingen skulle starte. Folk, som kom fra hele landet og fra utlandet, mente dette var et inngrep i samenes rettigheter til land og vann. Den norske minoritetspolitikken ble med dette brakt opp i media og synliggjort over hele landet (Furre 1991).

Urbaniseringen hadde gått raskt, og samfunnene i nord var ikke så ”langt etter” lenger slik det hadde vært for noen tiår siden. Teknologiens utvikling hadde nådd til de samiske områdene, moter og trender kom like raskt og sekundær- og tertiærnæringene tok over for primærnæringene. Kommunikasjonen var i utvikling, velstanden økte og den samiske befolkning reiste mer og tok mer utdanning. Den samiske kvinnen ble en utearbeidende ”up to date” kvinne, og dette medførte til endringer for de samiske barnas oppvekstmiljø. Allikevel glemte de samiske kvinnene og mennene ikke sine ”røtter”. Samisk kultur og samisk språk sto fremdeles i hevd. Musikere og joiken slo ut i ”full blomst” med Mari Boine, samiske forfattere og diktere kom frem i lyset. 7. februar 1991 ble samisk barne-TV startet i NRK og i 1994 ble en egen samisk barnehagekonsulentstilling opprettet i tilknytning til Samisk utdanningsråd (SUR). Den samiske kulturen ble

bare en del av det nye samfunnet, men like fullt var den til stede i det nye samiske samfunn.

Lov om barnehager

På begynnelsen av 70-tallet kom politiske målsettinger om utbygging av 100.000 nye barnehageplasser. Debattene omkring den nye barnehageloven viste oppfatninger som gikk i retning av barnets ve og vel. Begge foreldrene skulle ikke tvinges til å gå ut i arbeid. Barnets behov og barnet beste sto altså sentralt, og barnehagen skulle være der for barnets skyld. Samfunnets behov ble satt opp mot barnets behov. At barns livsvilkår kunne variere med hensyn til sosiale forhold, geografisk bosted, sivil status m. m. ble ikke problematisert (Korsvold 1998:118-119).

Debatten rundt vedtaket om en egen barnehagelov tok ikke hensyn til samiske barn. Som Korsvold (1998) sier ble ikke barns ulike livsvilkår diskutert i noen henseende. At de samiske barn levde under helt andre forhold enn barn i byene, gjorde ikke debatten annerledes. Dette førte til at loven som var laget av norske politikere og for norske barn også skulle gjelde for de samiske barnehager. Det er grunn til å tro at det både hersket uvitenhet omkring de samiske barnas oppvekstvilkår og en tro på at loven ville dekke både norske og samiske barn.

Debattene fortsetter

På 70- og 80-tallet økte debattene rundt barnehagespørsmål, og de samiske barnehagene kom i sentrum. Det ble arrangert flere seminarer rundt omkring i Finnmark fylke der tema var samiske barns oppvekstvilkår og barnehager i de samiske områder. Seminarene og diskusjonene var viktige. Under et seminar i Karasjok i 1975 ble det for eksempel utnevnt en selvstendig prosjektgruppe som skulle arbeide for samiske barnehagespørsmål. Det ble uttrykt et behov for å se de etniske gruppers situasjon i sammenheng med barnehagens funksjon og virksomhet. Den samiske befolkningsgruppe ble dermed vurdert som viktig i denne sammenheng. I rikssammenheng er samene en etnisk minoritetsgruppe, men ”i sitt kjerneområde en majoritetsgruppe”. Utviklingsarbeidet resulterte i en rapport med tittelen ”Barnehager i samiske områder”. Det ble i rapporten fokusert på blant an-

net kulturbegrepet, det samiske språkets stilling i samfunnet og hos det enkelte individ, registrering av leker og hjelpemidler i barnehagene. Videre ble det i rapporten også sett på ulike barnehagemodeller.

I mai 1974 leverte Forsøksrådet for skoleverket en planskisse med forslag til forsøks- og utviklingsarbeid i samiske områder. Planskissen var ment som et utgangspunkt for en debatt for en prinsipiell drøfting av problemfeltet som skulle kunne resultere i et konkret handlingsprogram. Utvalget pekte i sin rapport på at det var mange og komplekse problemer knyttet til i gangsettingen av tilbud til samiske barn. De grunnleggende forutsetningene manglet, og det var få utdannede førskolelærere. Det innholdsmessige og pedagogiske opplegget for samiske barn manglet, og det mest i øyeblikkelig var mangelen på materiell og hjelpemidler som tar utgangspunkt i de samiske barns kultur, miljø og erfaringsbakgrunn.

Det som bør søkes avklart, het det videre i planskissen, var hvilke formål og funksjoner førskoletilbud til samiske barn skal ha. Skal innholdet og opplegget vektlegge egenverdi og bygge på barnas egne premisser, deres miljø og bakgrunn og styrke den språklige og kulturelle identitet som samer? Eller skal det rette tiltakene mer mot en skoleforberedende funksjon der en skal binde sammen to miljøer og to kulturer? Er det et enten eller, eller et både og?

Den første samiske barnehage

I 1969 ble den første samiske barnehage opprettet. Det skjedde i Kautokeino kommune. Kautokeino barnehage var en kombinasjon av barnehage og daghjem med plass til 20 barn i alderen 3-7 år. Barnehagen, det vil si bygningen, var en gave til kommunen fra Norsk Folkehjelp som ønsket å gjøre en innsats for samene. ”En barnehage vil gi barna et bedre startgrunnlag slik at samisktalende barn kan møte skolen på samme vilkår som andre norske barn,” het det i brev av 11. nov. 1968 fra Kongsberg formannskap til Kautokeino kommune.

Denne barnehagen går for å være den første samiske barnehagen i historien. Driftspråket, det vil si språket som skulle brukes i det daglige arbeid, var norsk, men de fleste barn var samisktalende. Personalet ved barnehagen behersket både norsk og samisk. Språket blant den første barnegruppa fordelte seg slik: 2 barn var samisktalende, 7 barn var norsktalende, 11 barn snakket både samisk og norsk.

De norsktalende plassene var det ikke så vanskelig å fylle, men det var ikke samme etterspørsel etter plasser for de samisktalende barn. Dette fordi barnehagen var veldig fremmed, og det var noe nytt. Styreren i barnehagen reiste rundt på besøk til hjemmene og snakket med foreldre. Hun forteller det slik:

Det vi fikk høre spesielt i fra de samiske familiene var at var det ikke nok at man tok barna fra dem når de er syv år, skal man nu begynne med effektiv fornorskning allerede når de er tre år. Det var noe av det som gjorde at vi ble nødt til å tenke på hvordan denne barnehagen skulle være.

Videre sier hun dette om den første tiden i barnehagen:

Det jeg oppdaget var at selv om jeg hadde utdanning, hadde jeg ingen erfaring eller trening i å jobbe i samiske områder, og det var annerledes, og vi visste ikke hvordan vi skulle legge opp arbeidet. Det er ikke tvil om at skulle jeg ha jobba der i dag, skulle jeg gjort mange ting annerledes.

Illustrerende for hvordan det var vanlig å tenke om barnehagene på den tiden, er de signalene barnehagen fikk fra instanser utenfra. Fra skolen fikk personalet for eksempel høre at en barnehage var veldig bra fordi nå ville spesielt de samiske barna lære å holde blyanten og bruke papir. Tannlegen hadde forventninger til tannhygiene, og ga barnehagen 20 tannbørster og tannkrem med en anmodning om at barna skulle pusse tenner i barnehagen. Helsesøster ga også uttrykk for gleden ved å få en barnehage som et helseforebyggende tiltak, og sosialetaten så på barnehagen som et sosialt hjelpe-tiltak for familien. Barnehagen som egen institusjon ut fra et pedagogisk perspektiv ble på en måte borte på grunn av de offentlige instansenes særinteresser. Styreren så på det som hennes oppgave å prøve og synliggjøre det pedagogiske innholdet, og få frem at barnehagen hadde verdier utover helseforebyggende og skoleforberedende tiltak. Hun sier: ”Jeg så at ting ikke var helt riktig, men jeg hadde ikke de riktige svaren sjøl.”

I 1971 ble den andre barnehagen i Kautokeino kommune opprettet. Dette var en ambulerende flyttsamebarnehage i Mieron med plass til 12 barn. Barnehageutvalget kommenterte også denne barnehagen etter ca ett års drift ved å si at foreldrene i denne barnehagen ikke fryktet fornorskning i samme grad som i Kautokeino barnehage. Dette kan kanskje ha sammen-

heng med, sier utvalget, at det bare er samisktalende barn i den ambulerende barnehagen.

Utvalget mener at man bør satse på en barnehage der begge språk er likestilt, altså en tospråklig barnehage. En slik løsning skal være med på å forebygge et unaturlig skille mellom barna. Denne barnehagen ble omtalt som en *samisk* barnehage, mer enn Kautokeino barnehage. I den samiske barnehagen, deltok barna i de daglige aktivitetene og var ”en del av kulturen”. Ved å ta dem ut og gi dem tilbud i en ”fornorsket” barnehage, ville barna lære seg noe annet enn det foreldrene mente de trengte hvis de skulle bli i den samiske kulturen. Styresen i barnehagen sa det slik:

Leker som var mest knyttet til det nære miljø var snøscootere, dukker med samedrakt, puslespill som vi selv hadde laget med motiver fra stedet. Vi kunne tydelig se at disse ble velbrukt. Selvfølgelig lekte de med de andre lekene, men sammenlignet med Brio-togene, ble snøscooteren meget godt brukt. Så vi fikk tydelig bevis for hva vi burde ta hensyn til ved kjøp av leker (Lærertilutdanningen i Alta 1976).

Den første samiske barnehage i historien var som nevnt en gave fra Norsk Folkehjelp. Det kan virke som de syntes synd på de samiske barna som ikke ville ha det samme startgrunnlag som de norske når de skulle begynne på skole. På syttitallet dominerte en allmenn oppfatning, uttrykt for eksempel gjennom offentlige dokumenter og politiske beslutninger, av at det beste ville være at den samiske befolkning ble norske. Barnehagen var i alle fall helt lik en hvilken som helst norsk barnehage både bygningsmessig og i forhold til leker og inventar. Grunnen til at den i det hele tatt ble kalt for en samisk barnehage, var at det gikk samebarn der, og at det ble snakket samisk der til en viss grad. Motstanden mot barnehagen kom fra foreldrene. Spesielt blant flyttsameforeldre fryktet man at en fortsatt fornorskningsspolitikk ville gjøre seg gjeldende.

Foreldrenes innstilling til barnehagen var også varierende. Dette kom frem i en undersøkelse sosialkontoret foretok i 1970 hos 18 familier i grenene utenfor kirkestedet Kautokeino. De som ikke ønsket å sende barna til barnehagen, begrunnet det med at de ønsket å ha barna hjemme lengst mulig. Utvalget mente at et mer ”samiskpreget opplegg” var nødvendig. Behovet for mer opplysning om barnehagens funksjon ble også påpekt, slik at foreldrenes motivasjon skulle bli styrket.

Barnehagen representerte for disse barna den sekundære sosialisering eller det komplekse samfunn (Hoëm 1978). Her fant en ikke det trygge og faste som en var vant til hjemmefra, og det var ingenting å identifisere seg med for barna fra de samiske hjemmene. De måtte innrette seg i et institusjonssystem som for dem var helt fjernt fra deres hverdag. Det fantes ikke leker eller annet utstyr de kunne kjenne igjen; det var en annen verden. For mange ble det å rømme fra barnehagen deres måte å si i fra på, men de voksne forsto ikke alltid barnas reaksjonsmønster.

Redselen for det ”fremmede” oppsto blant enkelte foreldre når de første samiske barnehagene ble etablert. En barnehage sto for noe fremmed, noe annerledes. Det samiske ordet ”mànàidgàrdi” oversettes med barnehage. *Mànàid* betyr barn, og *gàrdi* kan bety innhegning. På samisk er det ingen ord for *hage*, da slike ikke forekom tidligere i det samiske miljø. *Innhegning* ble derfor brukt når ordet skulle oversettes. Det samme begrepet brukes også om for eksempel innhegning for reinsdyr (*boazugàrdi*). Ordet er ikke negativt ladet i den forstand, men det kolliderer med den ”frie” oppdragelsen som de samiske barna fikk. Fra å være en del av naturen og å kunne følge foreldrene i alle gjøremål på en naturlig måte, utgjorde barnehagen en trussel der barna skulle styres på norske premisser. En inngjerdet barnehage står i kontrast til det tradisjonelle samiske samfunn der barna hadde store rettigheter, ubegrenset frihet, og nesten ikke fikk noen direkte oppdragelse (Demand-Hatt 1913).

Blomstringstid for de samiske barnehagene

1980-årene markerte en blomstringstid for de samiske barnehager. Flere barnehager ble bygd, og den samiske mobiliseringen på 70-tallet fikk også barnehagenes viktighet frem. Både en politisk og kulturell oppblomstring fortsatte på 80-tallet med en bredde som ikke tidligere hadde funnet sted. Primærnæringene ble redusert, og det ble vanlig også blant samene å flytte ned til tettstedene fra fjellet, og ta seg arbeid innen sekundær- og tertiærnæringene (NOU 1984:18).

Fra NSR's landsmøte i juni 1984 påpekes det at situasjonen for samiske førskolebarns situasjon ikke er tilfredsstillende. De kommunale barnehager legger ikke vekt på styrking og utvikling av barnas identitetsfølelse, språk og kulturarv. Selv om det var kommet flere barnehager for samiske barn, var det ulik praksis på hva en vektla i disse barnehagene. Som kjent var ikke Rammeplanen for barnehagen innført ennå, og det kunne synes

som om de samiske barnehagenes pedagogiske innhold var preget av ”tilfeldigheter”. Mange førskolelærere var usikre på hva innholdet skulle være; de hadde selv fått utdanning gjennom en utdanning som var lik det norske førskolelærere fikk. Innholdet i barnehagen ble derfor preget av personalets eget ståsted og bakgrunn (Nesseby sameforening 1986).

Etnopolitisk bevegelse

Endringene i det samiske samfunnet ble markante etter 1970-tallet, og ulike begreper fikk endret innhold. Begrepet ”same” forandret betydning, og gjennom den etniske inkorporering som fant sted, ville en finne idiomer som skulle stå for et samlet samisk fellesskap (Eidheim 1999). Stordahl (1998) viser hvordan den etnopolitiske bevegelse var opptatt av å etablere markører som skulle symbolisere det nye samiske samfunn. Samisk språk og kultur fikk ”nytt innhold”, og det foregikk en rekodifisering. Samisk språk ble endret fra å være et språk som holdt på å dø ut, til å bli et ”morsmål”. Samenes kofte ble nå betegnet som nasjonaldrakt, mens man tidligere så på den som et yre stigmatiserende kjennetegn. Joik, som tidligere hadde blitt karakterisert som ”fyllerør”, ble nå akseptert som samisk folkemusikk (ibid.).

Debattene om hva som var ”samisk” og hva som var ”norsk” fortsatte ut over på 80-tallet. Stordahl (1998) viser til hvordan denne debatten ble en intern samisk diskusjon. Debattene handlet blant annet om hva innholdet i den samiske skolen skulle være, hva samisk bostil var, hva samisk forskning var m.m. I denne debatten ble også barnehagen diskutert, om end ikke med samme styrke som skolen. Samene hadde behov for markører for å forsterke samisk identitet og det vokste frem nye samiske symboler. Institusjonsbyggingen i det samiske samfunn var en reaksjon på den byråkratiske struktur som griper inn i folks livsverden. Det ble viktig å ta tilbake definisjonsretten i forhold til hva disse institusjonene skulle ha av innhold (Eidheim 1999). Samene ville lage sine egne og særpregede definisjoner og markører. Slik ble de samiske barnehagene også en del av denne etnopolitiske bevegelsen.

Debattene i barnehagene blant barnehageansatte på 60-70-tallet hadde sterke likhetstrekk med debattene i samfunnet for øvrig. Blant annet handlet de om å være same eller ikke. Debattene blant politikere dreide seg om en skulle ha barnehager eller ikke. På 80-tallet var barnehagene blitt akseptert, men nå ble spørsmålet *hvem* institusjonene var for. Begrepet *same* fikk

et annet innhold, og en skrev *samisk* foran barnehage, slik at barnehagene på denne måten ble for de samiske barna. Det het med ett *samiske* leker, *samisk* utstyr, *samisk* mat, *samiske* penger, *samiske* farger. Samtidig var også det norske ”ute”. Barna skulle ”lære” *samisk* kultur fordi dette var viktig. Slik preget dette mange barnehager helt inn på 90-tallet. Fra da av handlet det mer om *hvordan* være same, men ifølge Stordahl (1998) ble dette et spørsmålet etter Alta-saken. Først på 90-tallet ble spørsmålet *hvordan* gjøre barnehagene best mulig i forhold til et tokulturelt og tospråklig innhold aktualisert. Det ble viktig å være flerkulturell, en ville forstå det slik at dette var bra for det samiske samfunnet.

Debatten om en skulle ”forkaste” den *norske* barnehage var ikke til stede i den grad en skulle tro. Ved å sette *samisk* foran, aksepterte en selve barnehagen, og gjennom mange år ble den gjort om til en institusjon med samisk preg.

De samiske barnehagene fikk sine ”markører” spesielt på 80-tallet. Det ble viktig å synliggjøre det samiske, og det viste seg i forhold til ytre synlige trekk. Symboler som bosted, klær og mat ble viktig, likedan også språket. Det skulle *vises* at det var en samisk barnehage. Foreldrene engasjerte seg, og mange forlangte at barnehagen skulle vise en aktiv linje ved å markere slike ytre tegn ved det samiske (for eksempel en *gamme*³). Det norske og det samiske var forskjellig, og disse ulikhetene skulle komme til syne. Det var spesielt de kommunale barnehagene som ikke hadde klare mål i forhold til det samiske. De private barnehagene ble startet opp av engasjerte og bevisste personer som hadde et positivt forhold til sin samiske identitet. Vi ser at foreldre ikke hadde problemer med å akseptere slike enheter som samiske da de private hjemmene ofte gjenspeilet og var en del av det samiske miljø.

Innføring av Rammeplan for barnehagen

Lov 5. mai 1995 nr. 19 om barnehager (barnehageloven) med forskrifter, herunder forskrift om rammeplan for barnehagen, trådte i kraft 1. januar 1996. Barnehageloven ble en milepæl både for de norske og for de samiske barnehagene. Med Lov om barnehager, ble det samiske for første gang i historien innlemmet i et offentlig dokument som rettet seg spesielt mot barnehagetilbud for samiske barn. Rammeplanen har et eget kapittel som

³ *Gamme* er en samisk torvhytte med bål plass.

omhandler samisk språk og kultur. Her understrekes viktigheten av en helhetlig tenkning der det samiske innholdet bør prege hele det pedagogiske utgangspunkt i de samiske barnehagene. For første gang fikk man også en klar definisjon på en samisk barnehage:

En samisk barnehage er en barnehage der barna i barnehagen har samisk bakgrunn – er samer. Barnehagen har som formål å styrke barnas identitet som samer ved å fremme bruken av samisk språk og ved å formidle samisk kultur. Barnehagen ledes av samisk pedagogisk personalet (Rammeplan for barnehagen 1996:92).

Med en slik definisjon vil lokal tilpasning til det enkelte lokalmiljø bli viktig og nødvendig. Rammeplanen danner da grunnsteinen og gir et utgangspunkt for en tolkning i forhold til innholdet i de samiske barnehagene. Videre angir dokumentet de overordnede mål og er et arbeidsredskap for blant annet personalet. Det er ikke dermed sagt at en kvalitetssikring er tilstede, heller ikke at det pedagogiske innholdet er i tråd med Rammeplanen i alle barnehager.

Mine erfaringer viser at Rammeplan for barnehagen, selv om den var et konstruktivt redskap, også skapte mye usikkerhet blant personalet i barnehagene. Flere hadde vokst opp med fornorskning og hadde utviklet et negativt selvbilde av seg selv som same. Bortsett fra språket, følte de ingen tilknytning til det samiske, og forsto derfor ikke hensikten med å formidle samisk kultur til barna. For mange var den samiske kulturen lik den norske. Det samiske språket var hos mange så ”utvannet” og preget av norske ord og vendinger at man ikke så viktigheten av å drive med språkopplæring til barna når de selv ikke snakket ”ordentlig samisk”. Å lese og skrive samisk var det kun et fåtall som kunne: det var de unge som hadde fått lære det på skolen. For mange ble dette en periode med selvransakelse og identitetskonflikt som ikke kom frem i dagen. Dersom noen turte stå frem og si hva de mente og følte ut fra egen bakgrunn, ble de selv stemplet som opprørere og fornorskere. For andre blant personalet som følte seg trygge på sin egen samiske identitet, ble innføringen av Rammeplanen et positivt utgangspunkt og et fundament som en kunne bygge det daglige arbeidet på. Personalet var trygge på det samiske språk, behersket kanskje også joik, og hadde kunnskaper om kulturen som de selv følte de var en del av. Majoritetskulturen, som den norske representerer, er ikke en kultur som det må kjempes for å opprettholde. Derfor var det viktig å poengtere at det var den samiske kultur som skulle styrkes gjennom Rammeplanen. Allikevel ble

det for mange av personalet de ytre kulturtrekk som ble akseptable i barnehagen, mens de personlige sidene var vanskeligere å gripe fatt i. På denne måten kunne det være en fare for at den samiske kultur ble formidlet som noe kunstig, noe som ikke tilhørte dem, men noe som de var forpliktet til å formidle.

Ved inngangen til 1990 hadde de samiske barnehagene begynt å få anerkjennelse, og var i ferd med å utvikle sine særpreg. Dette dreide seg blant annet om en egen lovparagraf og eget kapittel i Rammeplanen, bygningsmessige særpreg i forhold til det ytre fysiske miljø og at samisk språk og kultur dominerte. Videre fantes både samisk og norsk litteratur til barna og leker fra både det norske og samiske miljø. Personalet snakket samisk og en hadde fått en egen samisk førskolelærerutdanning.

Avslutning

Kompleksitet, mangfold og høy endringstakt er kjennetegn i vårt moderne samfunn (Midjo 1994). Vi kan ikke endre samfunnet uten at barndommen endrer karakter. Dette er fordi barn er en del av samfunnet, og fordi barndom er en del av alles liv (Tiller 1994). Mange av disse endringer har fått konsekvenser for synet på barn og barndommen, og det har ført til at barn på alvor nå har kommet på dagsordenen på en helt annen måte enn tidligere. Samiske barns oppvekstvilkår har fått en økt interesse, og dette kan blant annet sees i sammenheng med endret familiestruktur, synkende barnetall, økning av mødre som går ut i arbeidslivet og institusjonalisering av barneomsorgen. De samiske barnehagene oppsto som en følge av de nevnte endringene i samfunnet.

Jeg har i denne artikkelen sett på de samiske barnehagers historie i relasjon til et tospråklig og tokulturelt perspektiv. Historien forteller oss at samene som minoritet har vært gjennom en fornorskings- og assimileringssprosess. Imidlertid har samfunnsendringene ført til holdningsendringer og økt kunnskap slik at man i dag ser viktigheten av å ta vare på og utvikle samisk språk og kultur. Debattene omkring både språkets rolle, kultur og den innholdsmessige siden ved de samiske barnehagene har vært lang og tatt tid. Over tretti år etter at den første samiske barnehagen ble etablert, foregår det også i dag relevante diskusjoner, og debattene handler om mye av det samme som den gang. Dette er et viktig ledd i en fortsatt mobilisering hos den samiske befolkning, selv om spørsmålene i dag er av en annen karakter.

Det første tiår med samiske barnehager bar preg av en skepsis og mange motargumenter mot barnehagene, som på den tiden var preget av norsk kultur og norsk språk. Det var først og fremst fagpersoner som så viktigheten av barnehagene. De politiske debattene har ikke engasjert politikerne i særlig grad før de siste tiår. Debattene har for øvrig vært preget av økonomiske, bygnings- og personalmessige sider ved opprettelser av de samiske barnehager og i mindre grad av innhold.

Store deler av de samiske førskolebarna går i dag i barnehage, og det er der barn møter andre barn. I dag er det liten uenighet om viktigheten av å la de samiske barna gå i barnehage. Disse institusjonene er blitt en viktig del av det samiske samfunn og, i tillegg til hjemmet, en viktig oppvekstarena for de samiske barna. Allikevel står en fortsatt ovenfor store utfordringer i forhold til å styrke og utvikle samisk språk, identitet og kulturtilhørighet slik at de samiske barna skal få en trygg og meningsfull oppvekst også i fremtiden.

Litteratur

- Barne- og familiedepartementet. 1995. *Lov om barnehager*. Rundskriv Q-0902 B.
- Barne- og familiedepartementet. 1996. *Rammeplan for barnehagen*. Q-0903 B.
- Demand-Hatt, Emilie. 1913. *Med lapperne i højjeldet*. A.-B. Nordiska bokhandeln.
- Eidheim, Harald, red. 1999. *Samer og nordmenn*. Cappelen akademiske forlag.
- Erke, Reidar og A. Høgmo. 1986. *Identitet og livsutfoldelse. En artikkelsamling om flerfolkelig samfunn med vekt på samenes situasjon*. Universitetsforlaget.
- Forsøksrådet for skoleverket. 1974. *Undervisning og utdanning i språkblandingsområder. Planskisse med forslag til forsøks- og utviklingsarbeid i samiske områder*.
- Furre, Berge. 1991. *Vårt hundreår. Norsk historie 1905-1990*. Det Norske Samlaget.
- Furre, Berge. 1999. *Norsk historie 1914-2000*. Det Norske Samlaget.
- Gullestad, Marianne. 1989. *Kultur og hverdagsliv*. Det blå bibliotek.
- Hoëm, Anton. 1978. *Sosialisering. En teoretisk og empirisk modellutvikling*. Universitetsforlaget.
- Høgmo, A. 1989. *Norske idealer og samisk virkelighet: om skoleutvikling i det samiske området*. Oslo: Gyldendal.
- Korsvold, Tora. 1998. *For alle barn! Barnehagens fremvekst i velferdsstaten*. Utdanningsvitenskapelig serie. Abstrakt forlag.
- Lærerutdanningen i Alta. 1976. *Seminar og praktiske og metodiske spørsmål barnehage/førskole i språkblandingsområder*. Seminarrapport.
- Midjo, Turid. 1994. Den nye barndommen. I: Aasen, P. og O. Haugaløkken, red. 1994. *Bærekraftig pedagogikk. Identitet og kompetanse i det moderne samfunnet*. Ad Notam Gyldendal.

- Nesseby sameforening. 1986. *Vårjjagas. Samiske barnehager*. Seminar 22-23 feb. 1986.
- NOU 1984:18. *Om samenes rettstilling*. Justisdepartementet.
- Stordahl, V. 1998. *Same i den moderne verden. Endring og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn*. Davvi girji.
- Storjord, Marianne H. 2000. *"Fra nødhjelp til folkehjelp". Opprettelse og utbygging av samiske barnehager i Norge i 1969-99*. Hovedfagsoppgave i førskolepedagogikk. DMMH/NTNU.
- Tiller, Per Olav. 1995. Hva konstituerer barndomsbegrepet? I: DMMH' s publikasjonsserie nr 4. 1995. *Barndommen. Den nordiske barndommen i internasjonalt perspektiv*.

Marianne Helene Storjord
Samisk høgskole
Hannoluohkka
NO-9520 Guovdageaidnu, Norge
e-post: marianne.storjord@samiskhs.no